

Vzpomínky

Na svůj psací stroj psal potají. Jeho „pracovna“ se nacházela v rohu obývacího pokoje. Nebyla to tak pracovna, jako spíš stůl se židlí a s psacím strojem oddělený od zbytku pokoje temným závěsem. Tam byl jeho svět, ukrytý, zakázaný. Nebyl to však on, kdo ho ukryl. Ukryla ho zcela jiná opona, než ta, kterou jsme měli v bytě– Železná opona. Přesto, že byla neviděna a neslyšena, oddělila a navždy změnila životy miliónů lidí.

Ač byl v zakázaném světě svobody, můj snoubenec psal stále rád. Ať jsem byla v bytě kdekoliv, slyšela jsem pravidelné tukaní jeho prstů na klávesnici psacího stroje. Ten zvuk mi byl za ta léta tak známý, že když pak jednoho dne utichl, měla jsem pocit, že je ve mně náhle prázdné místo.

Před okupací to bylo všechno jiné. Žili jsme v menším bytě v Brně. Můj snoubenec, Svatopluk Orlovský, pracoval jako novinář. Byl vysoký, měl krátké hnědé vlasy, orlí nos příznačný jeho příjmení a milé, hnědé oči. Zdálo se mi, že nic jiného než žurnalista by snad ani být nemohl. Uznával pravdu a pravdivé informace. Byl svou prací pohlcen, miloval psaní článků natolik, že sem tam přetrpěl i určité napětí, které po válce v republice vzrůstalo. Nikdy netoužil po ničem jiném, než po klidném životě, takovém, jaký do té doby byl. Prosperující a zajímavý. A nejvíc ze všeho si cenil svobody ve svém vyjadřování. O to víc ho ranilo, když přišla okupace.

Seděl tehdy u našeho rádia a zaraženě civěl do zdi. Já jsem právě přišla od sousedky. Ani ta netušila, co se děje. Netušil to téměř nikdo z nás.

„Stalo se něco?“ zeptala jsem se s obavou v hlase. Sváťa nebyl ten typ člověka, kterého jen tak něco vyvede z míry. V rádiu jsem slyšela znělku zpráv.

„Prý nějaké důležité sdělení...“ řekl zdánlivě lhostejně. V jeho očích jsem však viděla strach. Strach z čeho? V dlaních křečovitě svíral nějaký papír. Byl to letáček propagující komunistický režim. Zřejmě ho dostal někde na ulici.

„Poslouchej.“

„Vážení posluchači, zůstaňte u svých přijímačů. Za malý okamžik budeme vysílat mimořádně důležitou zprávu. Vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky překročila státní hranice...“
V tu chvíli jsem věděla, že už nikdy nic nebude stejné.

Samizdat. Samo-vydávání. V dnešní době se to zdá být směšné a hloupé, ale tehdy se knihy přepisovaly na psacích strojích, za zavřenými dveřmi, potají. Proč? Kvůli cenзуře. Režim nedovolil vydat knihy či jiné materiály, ve kterých byl třeba i slabý náznak nesouhlasu s režimem. Takový byl tehdy svět. Po okupaci naše republika procházela mnohými změnami. Probíhala normalizace. Bylo sice pár lidí, kteří stále bojovali za lidská práva a svobodu, jejich hlasy však postupem času utichaly. Z některých lidí se stávali odpadlíci, jiní ztraceli práci, a to jenom proto, že nepřijali novou politiku.

„*J sme s vámi, buďte s námi,*“ hlásaly plakáty na každém rohu. Svatopluk sehnal kontakty a přes jednoho dobrého přítele, který odešel do zahraničí, pašoval exilovou literaturu (literaturu našich spisovatelů, jejichž knihy byly vydány v zahraničí, protože je režim odmítal). Ve dne pracoval v novinách, znechucen cenzurou, která ho omezovala v práci. Já jsem pracovala jako učitelka v mateřské školce, musela jsem vstoupit nedobrovolně do komunistické strany, abych prokázala „podporu režimu“ a místo neztratila.

On po nocích psal svoji knihu nebo přepisoval zakázanou literaturu. Po celé noci jsem slyšela tiché a pravidelné ťukání na psací stroj a z postele jsem viděla slabé oranžové světlo lampy, které procházelo skrze látku. Ťukání stroje znělo jako tlukot srdce. Tlukot svobodného srdce skryté za plentou, oheň pravdy zakrytý temným hávem. I přesto stále hořící.

„Nechceš něco k pití?“ zeptala jsem se ho tiše, když jsem nakoukla do jeho malého království.

„Ne, děkuju. Jen to dodělám a dám si pauzu.“ Na stole vedle něj ležela vysoká hromádka popsaných papírů, připravená ke svázání.

„Nepřemýšlel jsi někdy o tom, že bys... že bys... skončil?“ vykotala jsem ze sebe po chvíli. Podíval se na mě přes své brýle a chabě se usmál.

„Bohuško, kdybych přestal psát, přestal bych bojovat. Ostatní lidé potřebují znát pravdu. Proto tyhle knihy přepisuju. Proto píšu svoji vlastní knihu. I když asi nikdy nebude oficiálně vydána, lidé si ji budou moci přečíst. Chci jim dát naději, chápeš? Jsme jeden národ, i když jsme rozdělení neviditelnou zdí. Oni se domnívají, že nám mohou vzít svobodu. Dokud však budeme bojovat, budeme svobodní. Věř mi. Jednou se hráz nespokojenosti naplní, a pak už bude stačit jediná kapka, a celý systém se zhroutí. Stejně jako železná opona.“
Obejmul mě kolem pasu.

„Pokud se mi ale něco stane, nechci, aby to postihlo i tebe... Možná bychom se měli...“

„Pst,“ umlčela jsem ho. „Už od začátku jsem v tom všem s tebou. A neopustím tě.“

Usmál se na mě. A ten jediný úsměv ve mě rozehřál naději, že jednou zase budeme volní.

Na začátku ledna 1977 vznikla Charta 77, sdružení občanů bojující za práva lidí. Můj manžel byl jedním z prvních, kteří Chartu podepsali. Netušili však, že za to budou tak tvrdě stíháni. Několik týdnů na to jsem měla pocit, že nás neustále někdo sleduje. Sváťa, který zrovna přepisoval knihu Miláček od Arnošta Lustiga, musel přestat šířit samizdat a „tvrdě“ se věnoval práci novináře. Doufal, že pokud ho přece jen StB sleduje, brzo přestane. Mýlil se. Jednoho dne nepřišel domů z práce včas, a to byl opravdu dochvilný. Neklidně jsem přecházela po pokoji a každou chvíli hleděla na hodiny. Nakonec zazvonil domovní zvonek.

„Už běžím!“ křikla jsem a vyrazila ke dveřím. S úsměvem na tváři jsem rozrazila dveře a chystala se Svatoplukovi vrhnout kolem krku. Jenže to nebyl on. Byla to StB. Tři muži asi středního věku do mě zabodli pohledy.

„Dobrý den, soudružka Bohumila Dalecká? Hledáme Svatopluka Orlovského, vašeho snoubence. Je zde?“

„Ne, ještě se nevrátil z práce,“ odpověděla jsem. Na těle mi naskočila husí kůže. Strach. Jedna z jejich největších zbraní. Aby nás udrželi pod kontrolou, brali nám svobodu se vyjadřovat a zasévali do našich srdcí strach. Potom sklízeli poslušnost. Pod poslušností však klíčila i síla, připravená vzrůst a dát nám vůli bojovat. Zvedla se ve mně vlna hněvu. *Pokud budou chtít informace, budu mlčet, nebo lhát*, rozhodla jsem se.

„Dovolila byste nám menší prohlídku bytu...?“ To nebyla otázka. Spíše konstatování.

Obrátili celý byt vzhůru nohama! Hledali asi samizdatovou literaturu a jiné důkazy. Týden předtím však Sváťa ukryl psací stroj i zakázané knihy u svého přítele Jirky, který bydlel na venkově. Bylo to velice moudré, i když jsem věděla, že StB stačí jen domněnky k tomu, aby někoho potrestala. Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde. A tak i když člověk byl nevinný, vyslýcháním a psychickým nátlakem ho donutili přiznat se ke všemu.

Asi kolem půlnoci byt opustili, a já jsem byla ráda, že mě nevzali na výslech. Nevěděla jsem, jestli bych takový psychický nátlak dokázala vydržet.

Odmítali mi cokoli sdělit, třeba z čeho je můj snoubenec nařčen, proč tomu tak je, a odkud informace získali. Dny ubýhaly a po Sváťovi ani vidu ani slechu. *Přece by beze mě neutekl do exilu, neopustil by mě, že ne?* Začínala jsem se bát. Že na mě zapomněl.

Potom došel dopis. Svatopluk byl nařčen z pokusu o rozvracení republiky a odsouzen na tři roky ve vězení. Svezla jsem se na podlahu v koupelně a hodiny upírala pohled do prázdna. V noci jsem nemohla spát, protože v tichu, které bylo tak hlasité, jsem stále přemýšlela nad tím, jakým způsobem ho vyslýchali, co mu všechno udělali. Od Jirky jsem si vzala zpět Svatoplukovu rozepsanou knihu a přečetla ji. Jako by mi mohl být díky ní blíž.

Byla celá o svobodě, o míru, o pochopení. Jak něco tak milého mohlo být považováno za nebezpečnou věc? Copak jsme nemohli mít svobodu myslet, psát a říkat to, co cítíme? Jistě. Chtěli nás mít pod kontrolou. Proto. A místo, abychom se proti tomu postavili jako celek, každý jsme s tím museli bojovat o samotě.

Cítila jsem se v bytě tak opuštěná a tak nechráněná. Nikdy jsem netušila, že mi matné světlo za závěsem a pravidelné klapání stroje bude tak chybět. Jako by mi někdo ukradl srdce.

Byl tolik jiný, když ho propustili. Měl strhanou tvář, kruhy pod očima. Ale byl šťastný, že mě vidí. A já jsem byla šťastná, že na mě nezapomněl. I když i já jsem byla jiná. Musela jsem opustit svou dosavadní práci a začala jsem pracovat v obchodě jako prodavačka. V té době zatýkali spoustu lidí a kromě vězení je postihla různá omezení, vyhazov z práce, odvrhnutí společnosti. O rok později přišla na svět naše první dcera Marie.

Svatopluk pracoval na novém místě-v kotelně. I když to byla těžká práce, měl vnitřní svobodu, protože mu nikdo už více nemohl nakazovat, co má nebo nemá v práci dělat, jak tomu bylo, když pracoval v novinách. Ve volném čase psal potají svoji knihu. Po večerech jsme si ji nazvájem předčítali. I přes všechny ty nesnáze jsem cítila, že jeho odvaha udělala svět lepší je stále silnější a silnější.

Bála jsem se, že už nikdy nebudeme žít šťastně. Že moje dcera nepozná svobodu.

Nakonec jsme se v listopadu 1989 vydali na pietní akt za upálení Jana Palacha do Prahy. Dali jsme naši dcerku k jejím prarodičům a vydali se na cestu vlakem. Celou cestu jako by mi v žaludku lítali motýli. Konečně jsme byli na místě.

Na Albertově byly zástupy lidí, především studentů. Držela jsem se Sváti za ruku, abych se neztratila. Lidé dávali svíčky na hrob Jana Palacha, zpívali hymnu. Cítila jsem, že nás něco spojuje. Nebyl to strach, nebyla to sobeckost. Byla to odvaha, a taky naděje, že máme moc změnit svoje životy. V tu chvíli jsem si teprve uvědomila, jak moc je důležité mít svobodu se vyjadřovat. Jak je důležité, abychom znali správné informace a nežili ve strachu a ve lži.

Vždyť noviny, knihy, rádio, televize, to všechno utváří náš pohled na svět. A když komunisti ovládli tyto dorozumívací prostředky, domnívali se, že svět uvidíme tak, jak chtěli oni, abychom ho viděli. Jenže se spletli. Pravda si vždycky cestu najde.

Shromáždění potom pokračovalo průvodem po nábřeží kolem Národního divadla, dále Národní třídou ke středu města. Na Perštýně u obchodního centra nám cestu zahradil kordon pohotovostního pluku ministerstva vnitra. Dokonce zablokovali i únikové cesty. Nikdo z nás ale neustoupil. Na jedné straně stáli lidé s květinami v rukách, na druhé ozbrojenci.

Jenže pak pohotovostní pluk zřejmě dostal jasné pokyny. Rozehnat naši demonstraci za každou cenu. Svatopluk nechtěl utéct, ale když vytáhli jednotky obušky, snažil se mě za každou cenu dostat do bezpečí. Mnoho lidí bylo zraněno, nám se naštěstí podařilo uprchnout do bytu mé kamarádky. Ta nás do rána schovala.

Po tomto incidentu už to šlo s režimem z kopce. V dalších dnech vypukly masové demonstrace po celé republice. Dvacátého šestého listopadu Občanské fórum vydalo své programové prohlášení nazvané Co chceme. Mimo jiné v ní žádali o propuštění politických vězňů, odstoupení všech zkompromitovaných osob, a aby začala být respektována svoboda tisku a informací. Dvacátého sedmého se v celé republice uspořádala dvouhodinová generální stávka proti nadvládě komunistické strany. Pomyslná hráz přetekla a všem bylo jasné, že lavinu událostí už nejde zastavit.

A nakonec byl dvacátého devátého prosince zvolen prezidentem republiky Václav Havel, bývalý disident bojující za lidská práva. Železná opona spadla. Konečně jsme byli volní. Měla jsem pocit, že mi ze srdce spadl kámen. Konečně jsme mohli cestovat svobodně do zahraničí, číst dříve zakázané knihy, svobodně se vyjadřovat a nebát se, že za to budeme stíháni. Ani tento život však nebyl úplně lehký. I přesto si myslím, že stálo za něj bojovat.

Škrtnu sirkou a zažehnu knot svíčky na jeho hrobě. Je podzimní den, slunce mě hřeje na tváři a Ústřední hřbitov v Brně je tichý a pokojný jako obvykle. Chodím sem každý týden od té doby, co mě opustil. Vzpomínám zde na staré časy. Dneska jsem si sem vzala i Svatoplukovu knihu, která má zajímavý název. Je na ní napsáno „SVatopluk Orlovský, BOhumila DAlecká“. Dohromady dávají zvýrazněná písmena slova svoboda.

Usměju se. Vždycky to slovo v nás viděl, to vím. A když jsem mu pomohla jeho knihu dokončit, našel to slovo zřejmě i v našich jménech. Po pádu režimu jsme se konečně vzali a měli jsme krásnou svatbu. Naše dcerka Marie teď má vlastní rodinu a já jsem ráda, že její děti vyrůstají v tomto světě a ne v tom, v jakém vyrůstala ona. I když dnešní svět také není dokonalý.

Vezmu konev a zaleju květiny na jeho hrobě. Zamyslím se. Docela mě znepokojily události na Ukrajině, které se staly. Zdá se, že se historie opakuje, tentokrát v jiné zemi. Kdo jiný než náš národ by jim měl pomoci? Kdo jiný ví, jaké to je, žít ve vězení ze strachu a spát v cele nevědomosti?

„Národ který zapomněl svoji minulost je odsouzen ji prožívat znovu.“ To je pravda, nikdo z nás by neměl zapomenout, jaké to tehdy bylo. Protože když zapomeneme, co svoboda pro nás znamená, přijde opět někdo, kdo nám ji vezme. Ne, musíme za něco tak cenného bojovat.

Rozloučím se se Svatoplukem a vydám se na cestu domů. Pohled mi padne na jeho náhrobek. Slova vyrytá na něm mi nahrnou slzy do očí. Stojí tam: „Mír je svoboda, založená na uznání práv každého člověka.“ Svoboda. To nejcennější, co jsem získala.